

نقش نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی. مطالعه موردی شهرستان خواف

علی اکبر عنابستانی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد
تاریخ دریافت: ۹۲/۶/۱؛ تاریخ پذیرش: ۹۳/۵/۶

چکیده

مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی یکی از کم‌هزینه‌ترین و مطلوب‌ترین راهبرد توسعه روستایی است. بنابراین، موفقیت طرح‌های هادی روستایی، بدون مشارکت مردم در فرایند تهیه، اجرا و نگهداری این طرح‌ها، به نتیجه مطلوب نخواهد رسید. در این مقاله تلاش شد تا نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستایی در میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی مورد بررسی قرار گیرد. روش تحقیق در این مطالعه، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی و همبستگی است که بخش عمده‌ای از داده‌های آن بر اساس مطالعات میدانی و با روش نمونه‌گیری تصادفی از سطح ۲۳۳ خانوار نمونه منطقه جمع‌آوری شده است. یافته‌های مطالعه بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون‌های همبستگی تیپ پی‌رسون نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌دار و نسبتاً قابل ملاحظه‌ای با ضریب ۰/۳۰۳ بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی وجود دارد، به نحوی که نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت حدود ۱۸/۱ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید و در بین نگرش فکری و فلسفی، مسؤولیت‌پذیری به میزان ۲۲/۵ درصد بر روند اجرای طرح‌های تأثیرگذار بوده است. در توزیع فضایی رابطه بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت و روند اجرای طرح‌های هادی فقط در چهار روستا، همبستگی مستقیم و نسبتاً کاملی وجود دارد. با توجه یافته‌ها، راهکارهایی شامل ایجاد گروه‌های پیشرو در زمینه‌های گوناگون مرتبط با طرح‌های هادی، ایجاد بسترهای اجتماعی مورد نیاز برای بالا بردن میزان مشارکت مردم در طرح، برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه آشنایی با فرایند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی و غیره پیشنهاد شده است.

واژگان کلیدی: فردگرایی مثبت، مسؤولیت‌پذیری، آینده‌گری، قانون‌گرایی، مشارکت روستاییان، طرح‌های هادی.

مقدمه

طرح مسئله

مفهوم مشارکت محلی به یک دغدغه جهانی برای نظریه پردازان و متخصصان توسعه روستایی تبدیل شده است. در حقیقت مشارکت به عنوان ابزاری کارآمد برای رشد و توسعه در نظر گرفته می شود. این جریان بر پایه دو نظریه ارزش های مردم سالاری و ضرورت حضور مردم در مراحل تصمیم سازی برنامه های توسعه بنا شده است (Seetharam, 1990: 1). بازخوانی سازمان فضایی و کالبدی روستاها جز از طریق مشارکت میسر نخواهد شد. افزایش توجه در به کارگیری رویکرد مشارکتی در طرح های توسعه روستایی از طریق جریان های جدیدی که تمایل به تغییر رویه از فرایندهای برون سر^۱ به درون سر^۲ دارند، قابل مشاهده است. به دنبال این امر ساختار غالب فرایند توسعه که تا این زمان رویکردی از بالا به پایین^۳ را دنبال می کرد، با جریانی از پایین به بالا^۴ که بر قلمرو^۵، تنوع^۶ و به کارگیری حداکثر نیروها و منابع محلی^۷ تاکید دارد، جایگزین می شود (Lowe et al., 1999: 1). بنابراین پس از چند دهه برنامه ریزی و به کارگیری راهبردهای مختلف در کشورهای جهان سوم، به این نتیجه رسیدند که می بایست مردم در بطن برنامه ها و فعالیت ها حضوری فعال داشته باشند و پایه و اساس برنامه مبتنی بر نظرات و خواسته های مردم محلی قرار گیرد (شمشاد و ملک محمدی، ۱۳۸۶: ۱۱۲).

عقلانیت جمعی به چگونگی ترکیب بندی عناصر فکری در جهت قاعده مندی رفتار در راستای تحقق هدف و انتخاب راهبرد دستیابی به هدف، اشاره دارد (حاجی هاشمی، ۱۳۸۴: ۸۰). بنابراین بسترسازی تغییر ساختار در نظام تصمیم گیری، سهم مردم در منابع کمیاب، ایجاد فرصت تحول برای گروه های فرودست، نهادسازی، تمرکززدایی، آموزش، ایجاد هم پیمانی بر سر راهبردها منوط بر وجود منطق مشورت کنشگران است (دارابی، ۱۳۸۸: ۱۱۸). در بحث منطق فکری اعتقاد به مشارکت، درستی و تعهد بهره برداران که از شاخصه ای فکری مردم در ارتباط با همدیگر و محیط رفتاری است مورد بررسی قرار می گیرد (آرایش و حسینی، ۱۳۸۹: ۱۵۰). فردگرایی محض، تک الگو اندیشی، فقدان آینده نگری، ضعف اعتماد، ضعف مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی از جمله شاخص های منطق فکری است که در تصمیم گیری افراد در کنش های جمعی موثر واقع می شوند. آلن بیرو اعتقاد دارد که باید بین مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) و به عنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) تمیز

-
- 1- Exogenous
 - 2- Endogenous
 - 3- Top-Down
 - 4- Bottom-Up
 - 5- Territory
 - 6- Diversity
 - 7- Local Actors

قائل شد (گل‌شیری اصفهانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴۹). شکل‌گیری مشارکت اجتماعی در گرو مسؤولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی است که مزایایی را برای گروه‌های اجتماعی به ارمغان می‌آورد: اول، هزینه‌های اجتماعی را پایین می‌آورد و می‌تواند تولید را با کاهش فشار کاری و یا انجام صحیح آن پایدار سازد. دوم، امکان دارد مسؤولیت اجتماعی یک فعالیت ضروری برای پایگاه اجتماعی به شمار آید. سوم، سرمایه‌گذاران ممکن است ارزش مسؤولیت‌پذیری اجتماعی را در بازگشت سرمایه به‌عنوان یک عامل به حساب آورند (Ahlerup et al., 2008: 270)

بنابراین پژوهش حاضر در صدد است تا عوامل فکری و فلسفی مانند فردگرایی مثبت و تک‌الگو اندیشی، مسؤولیت‌پذیری، آینده‌نگری و قانون‌گرایی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی را مورد کنکاش قرار دهد و در کنار آن، توزیع فضایی ارتباط بین این دو متغیر را در سطح محدوده‌ی مورد مطالعه، ارزیابی نموده تا بتوان از نتایج آن به‌عنوان پایه‌ای برای بررسی‌های بیشتر، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌های روستایی و به ویژه ناحیه‌ی مورد مطالعه یعنی شهرستان خواف استفاده نمود. از آن جا که در طول سه دهه گذشته طرح‌های هادی در روستاهای زیادی مطالعه و اجرا شده است و توجه ویژه‌ای به مشارکت روستاییان در فرایند اجرای این طرح‌ها می‌شود، بنابراین، نتایج حاصل از این پژوهش، می‌تواند در جهت ارتقای سطح مشارکت مردم به ویژه در فرایند اجرای طرح‌های هادی، شیوه‌های جلب مشارکت و توانمندسازی مردم در جهت مشارکت، مفید باشد.

در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، فرضیه زیر طراحی شده است: «نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان بر فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی به میزان قابل توجهی تأثیرگذار بوده است.»

پیشینه تحقیق

در زمینه بررسی مشارکت مردم در فرایند توسعه‌ی روستایی و عوامل مؤثر بر آن در سطح روستاهای کشور تحقیقات متعددی صورت پذیرفته است ولی کمتر به مقوله‌ی ویژگی‌های فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت و ارتباط آن با فرایند اجرای طرح‌های هادی در سطح سکونتگاه‌های روستایی اشاره شده است. در ادامه نتایج تعدادی از این تحقیقات مورد بررسی قرار می‌گیرد:

در ایران تحقیقاتی پیرامون عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند توسعه روستایی و طرح‌های توسعه انجام شده است. محمودیان (۱۳۷۱)، عفتی (۱۳۷۱)، کوثری (۱۳۷۴) و حسن‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰) متغیرهای انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان طرح‌ها، موقعیت اجتماعی - اقتصادی روستا، اختلافات محلی و وابستگی به دولت را بر مشارکت روستاییان در طرح‌ها مؤثر می‌دانند. دانش مهر و احمدش (۱۳۸۸) و گل‌شیری اصفهانی

و همکاران (۱۳۸۸) معتقدند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد. رضایی و همکاران (۱۳۹۱) و شریفی و همکاران (۱۳۸۹) معتقدند که بین میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری با سطح تحصیلات، میزان رضایت‌مندی، میزان انسجام اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد و غیره ارتباط معناداری وجود دارد. ارتیاعی و همکاران (۱۳۹۰) نیز متغیرهای نگرش نسبت به اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی، عوامل انگیزشی مؤثر در مشارکت، استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی و مسیرهایشان، میزان اراضی زراعی و سن را تبیین‌کننده‌ی ۵۶/۷ درصد از تغییرات در میزان مشارکت جوانان در زمینه توسعه کشاورزی می‌دانند. از منابع خارجی نیز می‌توان به تعدادی از آن‌ها اشاره نمود که با تحقیق حاضر دارای شباهت هستند، از جمله ردی^۱ (۱۹۷۳)، بورینی^۲ (۱۹۹۹) و ساتو^۳ و همکاران (۲۰۰۳) نشان داده‌اند که عواملی نظیر وضعیت تأهل، تعداد اولاد، سن فرزندان، سطح درآمد، آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت، سلامتی فیزیکی و جسمی بر مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف اثرگذار می‌باشد. دانیل لرنر^۴ در مطالعات خود در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) به ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی، یعنی محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، سن، مذهب، استفاده از رسانه‌ها به این نتیجه رسیده است که جامعه مشارکتی، پس از طی مراحل متواتر و منظم شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه‌های جمعی و با مشارکت سیاسی-اجتماعی، نمود عینی پیدا می‌کند (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۲).

از زمان اجرای طرح‌های هادی در مناطق روستایی کشور بیش از دو دهه می‌گذرد و به نظر می‌رسد که در ارتباط با ارزیابی اثرات اجرای این طرح‌ها بررسی‌های متعددی صورت گرفته است. از جمله وثوقی (۱۳۶۷)، رهنما (۱۳۷۴) و شارع‌پور (۱۳۷۲) معتقدند که به دلیل عدم شناسایی نیازهای روستاییان توسط طرح‌های هادی، طولانی شدن مدت اجرا، محدود شدن مشارکت مردم به کمک مالی و ناهماهنگی بین افراد دست‌اندرکار طرح در هنگام اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی پیامدهایی مانند رضایت نسبی پایین روستاییان از اجرای طرح، عدم موفقیت در کنترل مهاجرت‌ها به خاطر ناتمام ماندن طرح و غیره را در پی داشته است. سرتیپی‌پور (۱۳۸۲) عدم وجود جایگاه قانونی مشارکت مردمی در طرح‌های هادی و برتری دیدگاه‌های فنی بر ارزش‌های مردمی و محلی، تقی‌لو و همکاران (۱۳۸۸)، حق‌پنا و دهقانی (۱۳۸۸)، نصیری (۱۳۸۸) و عنابستانی (۱۳۸۸) به نتایجی مانند

1- Reddy

2- Borrini

3- Sato

4- Daniel Lerner

افزایش امیدواری روستاییان برای ماندن در روستا و بهبود وضعیت روستا از نظر کالبدی و خدمات رسانی در اثر اجرای طرح‌های رسیده‌اند. آمار و صمیمی شارمی (۱۳۸۸)، عزیزپور و همکاران (۱۳۹۰) و محمدی‌یگانه و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند که اجرای این طرح‌ها بر ابعاد کالبدی زندگی روستاییان مانند نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا جهت بهسازی و مقاوم‌سازی، دفن بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات، تأثیرات مثبت و معناداری داشته است، اما در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی توفیق چندانی حاصل نشده است.

مروری گذرا بر پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام شده در زمینه عوامل فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی نشان می‌دهد که در بین عوامل فردی بیشتر ویژگی‌هایی مانند فردگرایی محض، تک‌الگو اندیشی، فقدان آینده‌نگری، ضعف اعتماد، ضعف مسئولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی بر مشارکت تأثیر گذار بوده است. البته تحقیقات انجام‌شده همواره متغیرهای مربوط را در ارتباط با مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مانند آبخیزداری، ترسیب کربن، فعالیت‌های کشاورزی و غیره مورد بررسی قرار داده‌اند، در حالی که پژوهش حاضر با نگاهی به تحقیقات پیشین سعی دارد با رویکردی جدید ارتباط عوامل فکری و فلسفی و پاسخ آنان را با انواع مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در محدوده مورد مطالعه را مورد ارزیابی و سنجش قرار دهد.

مبانی نظری

نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت

رید^۱ مشارکت را فرایندی می‌داند که از طریق آن افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها نقش فعالی را در اتخاذ و اجرای تصمیماتی ایفا می‌کنند که به‌طور مستقیم بر روی آن‌ها تأثیرگذار است (Reed, 2008: 2418) و به‌طور معمول در سه سطح مشارکت در تدوین و طراحی برنامه‌ها، مشارکت در اجرا و پیاده‌سازی برنامه‌ها و در نهایت مشارکت در ارزشیابی و بررسی نتایج و پیامدهای حاصل از اجرای کل برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می‌گیرد (Stefano, 2010:1333). مشارکت به عنوان محصول کنش راهبردی در شکل ماهوی خود، زیربنای کنش‌های استراتژیک را تبیین و تفسیر می‌کند. زیرا هر یک از افراد مشارکت‌کننده دارای عقلانیت اقتصادی است و در مشارکت به دنبال سود و منفعت بیشتر برای خود است (وایت، ۱۳۸۰: ۴۲). عقلانی شدن ابزاری به معنی روابط و کنش‌های اجتماعی محاسبه‌پذیر و سنجش‌پذیر و بر نظام تحلیل هزینه و فایده استوار می‌شوند، است (محمدی، ۱۳۷۶: ۹۰). رفتار فرد از محاسبه و سنجش میان امتیازات و دردها، میان سود و زیان که وضعیت‌های گوناگون نصیبش

1- Reed

می‌شود، نشأت می‌گیرد. افراد هنگامی ارضاء می‌شوند که تعادلی میان مشارکتشان در یک تصمیم‌گیری و یا عملی که انجام دادند، پدید آید و به‌عنوان پرداخت دستمزد و یا پاداش از آن‌ها قدردانی شود (ژیرو، ۱۳۸۴: ۱۳۹). بر این اساس نظریه تبیین‌گری که می‌تواند چهارچوب کارآمدی برای فهم رفتارهای اجتماعی فراهم کند، نظریه انتخاب عاقلانه در کنش است. این نظریه بر نکاتی چند تاکید و اشاره دارد؛ اولاً انسان موجودی است مختار که با بررسی و ارزیابی راه‌های مختلف دست به انتخاب می‌زند. به عبارت دیگر آدمی واجد قدرت انتخاب است؛ ثانیاً آدمی در انتخاب کردن، دائماً به سنجش و ارزیابی می‌پردازد. سنجش‌گری و مقایسه کردن راه‌های مختلف نیز از ارکان این نظریه است. ثالثاً آدمی برای انتخاب و سنجش، قدرت و توانایی عقلانی را داراست. عقل سنجش‌گر و عقل ادراک‌کننده و مقایسه‌کننده از ویژگی‌های انسان است. عقلانیت‌گر چه در معنای مختلف آمده است اما این نظریه به عقل ابزاری و محاسبه‌گری تاکید دارد (صباغ‌پور، ۱۳۸۷: ۱۳۳). بنا بر مدل تصمیم‌گیری اقتصادی کنش جمعی صرفاً وسیله‌ای است که کنشگر عقل مدار و هدف‌گرا به واسطه آن می‌تواند در پی منفعت شخصی‌اش در قالب منافع جمع باشد: من جزئی از جمع عمل می‌کنم، چون به نظرم می‌رسد که کارآترین شیوه برای دنبال کردن منفعت‌هایم باشد (اسکات، ۱۳۸۸: ۳۶). کنش‌های مبتنی بر عقلانیت تنک مایه اقتصادی کوتاه مدت، اعتماد زدا، مسئولیت‌گریز، فردگرایی منفی و تک‌الگو اندیشی است. در فرایند مشارکت، منفعت اقتصادی صرف فردی، مشارکت را عمل عقلانی جلوه نمی‌دهد. بنابراین منفعت اقتصادی و سایر اهداف کنش اجتماعی با مفهوم منفعت فردی در بطن منفعت جمعی فرصت ظهور می‌یابد که آن را می‌توان «عقلانیت بسط یافته» خواند که برای مشارکت نامحدود و پایدار ضروری است. عمل جمعی در زمینه‌های تصمیم‌گیری، استقرار قوانین در درون گروه و طراحی قوانین مدیریتی، به‌کارگیری تعهدات اجرایی قانون، اعضای گروه‌ها در روش‌های مختلف جهت‌یابی و دستیابی به اهداف مشترک مثل پول، نیروی کار یا دیگر منابع تولیدی مشارکت می‌کنند (Meinzen-Dick et al., 2004: 203)

طرح‌های روستایی

عرصه‌های روستایی در ایران به عنوان یک واقعیت مکانی-فضایی، برابندی از تعامل مؤلفه‌های متفاوت اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی، سیاسی و کالبدی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۴۷). طرح‌های یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصاد و اجتماعی آن است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مورخه ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ هیأت دولت، طرح‌های روستایی عبارت است از طرحی که ضمن سامان‌دهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده

از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۴).

مهم‌ترین اهداف این طرح‌ها بر اساس بند ۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۷ اساس‌نامه بنیاد مسکن، مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی عبارت‌اند از:

الف) ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی.

ب) تأمین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی.

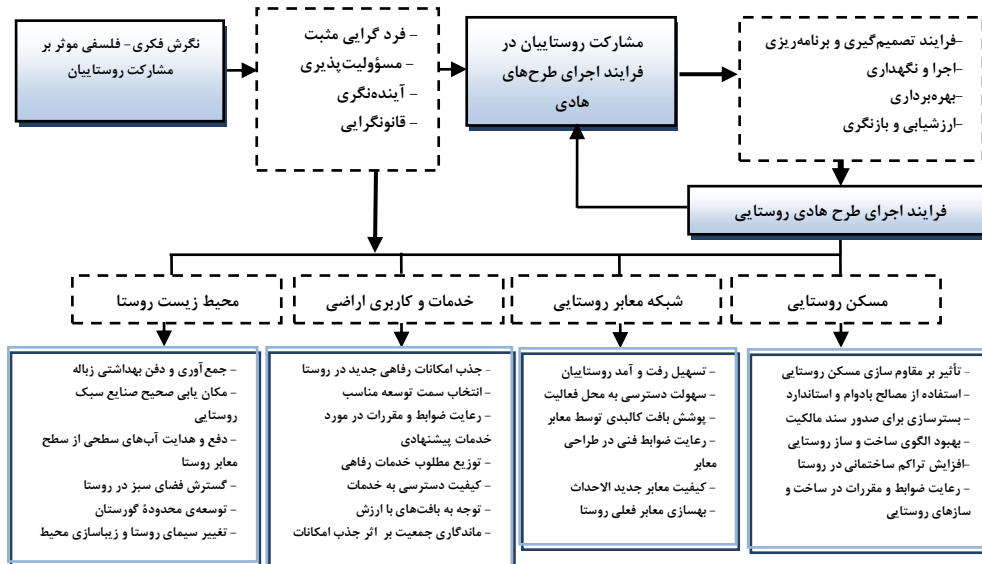
ج) هدایت و توسعه کالبدی روستا

د) ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود مسکن روستاییان و خدمات زیست‌محیطی عمومی (کیوانلو، ۱۳۷۶: ۴۶).

در شرح خدمات طرح‌های هادی روستایی، هر چند بررسی‌های منطقه‌ای در حوزه تأثیرگذار و یا تأثیرپذیر روستا و تجدید حیات اجتماعی - اقتصادی روستا مد نظر قرار می‌گیرد، اما عملاً طرح‌ها محدود به فعالیت‌های کالبدی گردیده است. پروژه‌های کالبدی مانند اصلاح معابر و اجرای میدان‌ها، دفع فاضلاب سطحی (جوی، جدول و کانیو)، دیوار حفاظتی، احداث پارک و محل بازی، و غیره مورد توجه قرار می‌گیرد (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۷: ۵۸۸).

طرح‌های و مشارکت روستاییان

امروزه مشارکت^۱ مردم در روند توسعه، نزد صاحب‌نظران چنان جایگاهی یافته است که گاه توسعه را معادل با مشارکت دانسته‌اند و یا مشارکت را وسیله و هدف توسعه ذکر کرده‌اند (طالب و نجفی اصل، ۱۳۸۹: ۲۸-۲۷). پس از چندین دهه برنامه‌ریزی و به‌کارگیری راهبردهای مختلف در کشورهای جهان سوم برای رسیدن به توسعه مطلوب، برنامه‌ریزان به این نتیجه رسیدند که مشارکت افراد محلی در طرح‌ها سبب کاهش هزینه‌ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی‌تر، تدوین قوانین اثربخش‌تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می‌شود (کریمی زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۴). هم‌چنین مدیریت مشارکتی به دلیل فراهم آوردن فرصت‌های برای اشتراک مساعی روستاییان در تصمیمات و امور کاربری منابع سبب حصول و برقراری دموکراسی می‌شود (Özerol & Newig, 2008: 644). البته ذکر این نکته نیز ضروری است که مفهوم مشارکت مردم تنها در بعد اجتماعی و گرفتن اطلاعات نیست، بلکه مشارکت بایستی به مفهوم واقعی کلمه در تمامی ابعاد و جنبه‌های یک مسئله و به‌صورت یکپارچه و همه‌جانبه صورت گیرد تا تأثیرگذار باشد (رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳).

شکل ۱- چارچوب مفهومی پژوهش (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱)

طرح‌های هادی در ایران متأثر از دیدگاه کارکردگرایی با محوریت قرار دادن تحولات کالبدی در روستاها سعی در دگرگون ساختن کالبد روستاها و دستیابی به توسعه روستایی هستند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۲). در بین طرح‌های توسعه فیزیکی، طرح‌های هادی روستایی سه ویژگی خاص داشته است که عبارت‌اند از:

- ۱- با توجه به زمان آغاز این طرح‌ها، تهیه و اجرای آن‌ها بیش از ۲۰ سال سابقه دارد (کمتر طرحی در کشور وجود دارد که تهیه و اجرای آن، این مدت ادامه داشته باشد).
- ۲- از آن جا که طرح‌های هادی در مقیاس روستا تهیه می‌شود گستره مکانی آن‌ها زیاد است و در تمام نواحی روستایی کشور می‌توان نمونه‌هایی از آن‌ها را یافت.
- ۳- طرح‌های هادی محلی‌ترین و موردی‌ترین طرح‌هاست که مستقیماً با روستاها و اجتماع روستایی ارتباط دارد (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۶۷).

برای رسیدن به اهداف طرح‌های هادی روستایی و سایر طرح‌های عمرانی در روستاها، مشارکت روستاییان باید در مراحل و ابعاد گوناگون زیر صورت پذیرد:

- ۱- مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی (تشخیص نیازها، اولویت‌بندی نیازها و اتخاذ تصمیم)؛
- ۲- مشارکت در اجرا و نگهداری؛
- ۳- مشارکت در بهره‌برداری، حفظ، مراقبت، تعمیر و نگهداری از طرح‌ها و پروژه‌ها؛

۴- مشارکت در ارزشیابی و بازنگری آثار طرح‌ها و پروژه‌ها

روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی است که با بهره‌گیری از روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. یکی از انواع روش‌های تحقیق توصیفی، تحقیق همبستگی است. در این نوع تحقیق رابطه‌ی میان متغیرها بر اساس هدف تحقیق تحلیل می‌شوند (سرمد و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۷). شهرستان خواف دارای ۸۶ روستای دارای سکنه با جمعیت ۶۵۴۹۴ نفر است که از این تعداد ۶۳ روستا دارای طرح‌های مصوب و در ۲۱ روستا طرح اجرا شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل روستاهایی است که طرح‌های در آن‌ها به مرحله اجرا رسیده و از زمان اجرای آن تقریباً ۱۰ سال گذشته است که تعداد آن‌ها ۱۰ روستا و ۵۵۰۴ خانوار می‌باشد. جهت برآورد حجم نمونه در سطح خانوارهای روستایی از روش نمونه‌گیری کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪ و احتمال خطای ۶/۳٪ بنا بر سهم جمعیت هر روستا استفاده شده است. بر این اساس برای ارزیابی آثار اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح‌های در روستاها، تعداد ۲۳۳ نفر (سرپرست خانوار) از روستاییان به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری SPSS و ArcGIS نسبت به تحلیل داده‌ها در سطح منطقه‌ی مورد مطالعه اقدام شد.

جدول ۱- ویژگی‌های روستاهای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰

روستا	مطالعات اولیه طرح	سال اجرای طرح	جمعیت ۱۳۹۰	خانوار	خانوار نمونه
برآباد	۱۳۷۹	۱۳۸۴	۴۰۹۷	۱۰۰۵	۴۲
سده	۱۳۸۱	۱۳۸۳	۳۹۱۶	۱۰۱۴	۴۰
زوزن	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۲۵۸۵	۶۲۶	۲۶
مهرآباد	۱۳۸۱	۱۳۸۴	۲۳۹۹	۵۲۴	۲۲
چمن‌آباد- ولی‌آباد	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۲۸۶۷	۷۴۹	۳۲
خرگرد	۱۳۷۵	۱۳۷۹	۱۴۶۳	۳۶۱	۱۸
چاه زول	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۰۰۳	۲۵۷	۱۱
تیزآب	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۰۴۵	۲۶۶	۱۳
سیجاوند	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۱۸۰	۳۱۰	۱۱
رزدآب	۱۳۸۲	۱۳۸۶	۱۸۳۲	۳۹۲	۱۸
جمع	-	-	۲۳۷۷۷	۵۵۰۴	۲۳۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰ و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خراسان رضوی، ۱۳۹۱

برای بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی روستایی سه متغیر و هشت شاخص معرفی گردید. مجموع متغیرها به وسیله‌ی ۹ شاخص و ۴۸ معرف (گویه) ارزیابی شد. تمامی گویه‌ها بر مبنای طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شدند. برای ارزیابی روایی پرسشنامه‌ها از نظر متخصصین و کارشناسان ذی‌ربط در دانشگاه‌ها و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استفاده شد. برای بررسی روایی پرسشنامه از نظرات کارشناسان و اساتید دانشگاه استفاده شد و برای بررسی پایایی متغیرها از ضریب آلفای کرونباخ بهره برده شد. بر این اساس، اگر میزان آلفا کمتر از ۰/۳ باشد قابلیت اعتماد سازه مورد نظر پایین است و پذیرفته شده نیست و اگر بین ۰/۳ تا ۰/۷ باشد قابلیت اعتماد آن در حد متوسط و اگر بالاتر از ۰/۷ باشد نشان‌دهنده هم‌سازی بالا و پایایی بالای گویه‌ها است (دواس، ۱۳۸۹: ۲۵۳-۲۵۲). در پژوهش حاضر، پایایی سازه‌های تحقیق با آلفای ۰/۴۳ تا ۰/۸۳ تأیید گردید.

جدول ۲- بررسی قابلیت اعتماد متغیرهای تحقیق

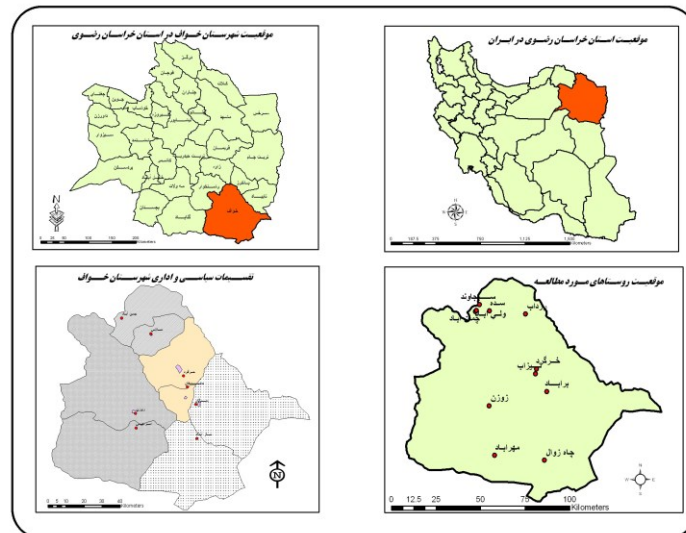
متغیر	نام شاخص	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان	فردگرایی مثبت	۶	۰/۶۷۱
	مسئولیت‌پذیری	۶	۰/۸۳
	آینده‌نگری	۳	۰/۶۴۳
	قانون‌گرایی	۲	۰/۵۴۱
مشارکت روستاییان در فرآیند تهیه و اجرای طرح	مشارکت روستاییان در فرآیند تهیه و اجرای طرح	۶	۰/۶۴۳
	مسکن روستایی	۶	۰/۷۲۱
	شبکه‌های روستایی	۶	۰/۷۹۷
	توزیع خدمات و کاربری اراضی	۷	۰/۷۶۸
	محیط‌زیست روستا	۶	۰/۶۳۷
فرآیند اجرای طرح‌های هادی			

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

محدوده یا قلمرو پژوهش

منطقه مورد مطالعه یعنی شهرستان خواف در استان خراسان رضوی دارای ۸۶ آبادی دارای سکنه با ۱۵۹۹۹ خانوار و ۶۵۴۹۴ نفر جمعیت می‌باشد. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان‌های باخرز، زاوه و رشتخوار، از سمت شمال شرق به شهرستان تایباد، از سمت جنوب به شهرستان زیرکوه از خراسان جنوبی و از سمت غرب به شهرستان گناباد محدود می‌شود، مساحت آن ۹۷۹۶/۷ کیلومتر

مربع، معادل ۸/۴ درصد از کل وسعت استان خراسان رضوی و دارای ۴ بخش، ۸ دهستان و ۵ نقطه شهری می‌باشد (استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۱).

شکل ۲- موقعیت منطقه مورد مطالعه در ایران (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱)

یافته‌های تحقیق

نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر میزان مشارکت در نواحی روستایی از دیدگاه روستاییان:
 مشارکت در هر مفهومی که باشد با کنش و روابط کنشگران با همدیگر بر اساس هدف معین که عمدتاً سود و منفعت شخصی است شکل می‌یابد. میزان کسب سود و منفعت میزان کارآمدی مشارکت را تعیین می‌کند. بنابراین، دست‌یابی به کالاهای کمیاب برای کنشگران به صورت پایدار، متضمن تعهد اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، آینده‌نگری، قانون‌گرایی که در تصمیم‌گیری کنشگران دخیل هستند، می‌باشد، که در جامعه مدنی خود را بروز و ظهور می‌دهند. این شاخص‌ها را می‌توان در « عقلانیت بسط یافته» که مخرج مشترک مشارکت مردمی در فرایند توسعه است، جستجو کرد. در نتیجه، تا زمانی که تحول فکری و ارزشی در افراد جامعه به وجود نیامده، انتقال فناوری مدرن، تربیت کادرهای فنی به طور کلی مهندسی اجتماعی در عرصه‌های گوناگون بر خلاف تصور فن سالارها، هیچ‌گره‌ای از توسعه اقتصادی - اجتماعی نمی‌گشاید (غنی‌نژاد، ۱۳۸۲: ۶۸). نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت در هر منطقه اثرات مثبت و منفی بر میزان مشارکت روستاییان در فرایند طرح‌های توسعه روستایی و به ویژه طرح‌های دارد. برای سنجش تأثیرات نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در

منطقه مورد مطالعه، از شاخص‌هایی چون فردگرایی مثبت و تک‌الگو اندیشی، مسئولیت‌پذیری، آینده‌نگری و قانون‌گرایی استفاده شد. تمامی گویه‌ها از سطح معنی‌داری کافی بر اساس آزمون کای اسکوئر تیپ پیرسون جهت تحلیل برخوردار می‌باشند.

یافته‌های تحقیق بر اساس جدول ۳ نشان می‌دهد که میزان توانایی دستیابی افراد عادی در جامعه به حق خویش و میزان اعتقاد به تأثیر سرنوشت در خوشبختی و بدبختی انسان‌ها در سطح کم، میزان توانایی افراد برای اداره امور روستا، میزان خلاقیت و نوآوری توسط افراد و میزان اهمیت کارهای گروهی نسبت به انفرادی در سطح متوسط و میزان ضرورت شرکت در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و غیره در سطح زیاد از دیدگاه روستاییان ارزیابی شده است. بنابراین، ۵۵/۶ درصد پاسخ‌گویان معتقدند بوده‌اند که فردگرایی مثبت در سطح جامعه روستایی به میزان متوسط تا زیاد وجود داشته است و این می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های توسعه روستایی باشد.

جدول ۳- ارزیابی فردگرایی مثبت و معکوس تک‌الگو اندیشی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر
میزان توانایی افراد برای اداره امور روستا	۷/۳	۲۱/۶	۳۵/۳	۲۰/۳	۱۵/۵	۳/۱۵	<۰/۰۰۱
میزان ضرورت شرکت در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و غیره	۲/۶	۹/۶	۲۰/۹	۳۷	۳۰	۳/۸۲	<۰/۰۰۱
میزان توانایی دستیابی افراد عادی در جامعه به حق خویش	۱۳/۴	۳۵/۱	۳۴/۶	۹/۱	۷/۸	۲/۶۳	<۰/۰۰۱
میزان اعتقاد به تأثیر سرنوشت در خوشبختی و بدبختی انسان‌ها	۱۱/۵	۳۰/۴	۳۰	۱۴/۵	۱۳/۷	۲/۸۹	<۰/۰۰۱
میزان خلاقیت و نوآوری توسط افراد	۳/۱	۱۸/۳	۳۹/۷	۲۹/۳	۹/۶	۳/۲۴	<۰/۰۰۱
میزان اهمیت کارهای گروهی نسبت به انفرادی	۵/۳	۲۲/۲	۴۷/۱	۱۵/۶	۹/۸	۳/۰۲	<۰/۰۰۱
جمع	۷/۲	۲۲/۹	۳۴/۶	۲۱	۱۴/۴	۳/۱۳	<۰/۰۰۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

بر اساس جدول ۴ میانگین پاسخ روستاییان به گویه‌های مربوط به میزان مسئولیت‌پذیری افراد، نشان‌دهنده ارزیابی متوسط آنان در رابطه با میزان احساس مسئولیت مردم نسبت به منافع همدیگر و ارزیابی بالای آنان در رابطه سایر معرفها مانند احساس مسئولیت شوراها و دهیاری نسبت به وظیفه خود، مسئولیت‌پذیری مردم در رابطه با بهبود وضعیت روستا و غیره می‌باشد، به‌نحوی که میانگین ارزیابی روستاییان از این معرفها بین حداقل ۳/۱ تا ۳/۸۱ است. این مورد با میانگین ۳/۳۹ در رابطه با

مسئولیت‌پذیری در این تحقیق تبیین می‌گردد و در مجموع ۶۱/۹ درصد افراد معتقدند که مسئولیت‌پذیری افراد در سطح جامعه روستایی در سطح متوسط تا زیاد بوده است. بنابراین این توانمندی می‌تواند در فرایند اجرای طرح‌های عمرانی در روستاها به خدمت گرفته شود.

جدول ۴- ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری افراد در جامعه روستایی از دیدگاه روستاییان (درصد)

کای اسکوتر	میانگین وزنی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	معرف‌ها
<۰/۰۰۱	۳/۱	۱۰/۴	۳۰/۴	۳۰	۱۶/۵	۱۲/۶	میزان احساس مسئولیت شوراها و دهیاری نسبت به وظیفه خود
<۰/۰۰۱	۳/۱۲	۷/۴	۲۶/۲	۴۱/۵	۲۰/۵	۴/۴	میزان احساس مسئولیت مردم نسبت به منافع همدیگر
<۰/۰۰۱	۳/۳۸	۱۶/۱	۳۳	۳۲/۶	۹/۶	۸/۷	میزان مسئولیت‌پذیری مردم در رابطه با بهبود وضعیت روستا
<۰/۰۰۱	۳/۸۱	۳۰/۳	۳۵/۱	۲۱/۶	۱۰/۸	۲/۲	میزان احساس مسئولیت مردم در رابطه با حفظ امکانات عمومی مثل مدرسه، مسجد، خانه بهداشت، پایگاه بسیج و غیره
<۰/۰۰۱	۳/۵۷	۲۵/۵	۳۲/۵	۲۱/۲	۱۵/۲	۵/۶	میزان توجه مردم نسبت به تخریب و شکسته شدن امکانات عمومی مثل چراغ برق و غیره
<۰/۰۰۱	۳/۳۷	۱۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۱۵/۲	۴/۳	میزان احساس مسئولیت در رابطه با حل و فصل مسئله مورد مناقشه در روستا
<۰/۰۰۱	۳/۳۹	۱۷/۲	۳۱/۸	۳۰/۱	۱۴/۶	۶/۳	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

یافته‌های تحقیق بر اساس جدول ۵ بیانگر این مطلب است که روستاییان در ارزیابی میزان آینده‌نگری افراد در محیط‌های روستایی به میزان فدا کردن منافع آنی به خاطر فدای منافع آتی توسط مردم، مقدار احتمال پس‌انداز در رابطه با پولی که خارج از درآمد افراد به آن‌ها داده شود و میزان تلاش مردم در رابطه با استفاده بهینه از منابع آب و زمین برای حفظ آن برای نسل آینده پاسخ متوسطی داده‌اند و میانگین ۲/۹۶ تا ۳/۵ بیانگر این امر می‌باشد. این متغیر با پاسخگویی ۳۴/۴ درصد افراد تبیین و در کل ۳۲/۷ درصد افراد معتقدند که میزان آینده‌نگری افراد بالاتر از سطح متوسط بوده است.

جدول ۵- ارزیابی میزان آینده‌نگری افراد در جامعه روستایی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر
میزان فدا کردن منافع آنی به خاطر فدای منافع آتی توسط مردم	۶/۲	۲۵/۱	۴۳/۶	۱۷/۲	۷/۹	۲/۹۶	<۰/۰۰۱
مقدار احتمال پس‌انداز در رابطه با پولی که خارج از درآمد افراد به آن‌ها داده شود	۴/۸	۱۷/۵	۲۶/۸	۲۴/۱	۲۶/۸	۳/۵	<۰/۰۰۱
میزان تلاش مردم در رابطه با استفاده بهینه از منابع آب و زمین برای حفظ آن برای نسل آینده	۶/۵	۲۴/۸	۳۳	۲۳/۵	۱۲/۲	۳/۱	<۰/۰۰۱
جمع	۵/۸	۲۲/۵	۳۴/۴	۲۱/۶	۱۵/۶	۳/۱۹	<۰/۰۰۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

یافته‌های تحقیق بر اساس جدول ۶ بیانگر این مطلب است که روستاییان در ارزیابی میزان اعتقاد به قانون‌گرایی افراد در محیط‌های روستایی به میزان مواجهه با موانع قانونی بر سر راه مشارکت در سطح کم و به میزان رعایت نوبت آبیاری از چشمه و قنات در روستا در سطح زیاد پاسخ داده‌اند و میانگین ۲/۳۴ تا ۳/۷۳ بیانگر این امر می‌باشد. این متغیر با پاسخگویی ۲۶/۱ درصد افراد در سطح متوسط تبیین شده است. با توجه به این میان‌نظری در این آماره در سطح ۳ در نظر گرفته شده است، بیشتر پاسخ‌ها از سطح متوسط بالاتر و تبیین‌کننده این مطلب خواهد بود که از نظر فکری و فلسفی مانع عمده‌ای بر سر راه مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی نخواهد بود. بر اساس آزمون کای اسکوئر تیپ پی‌رسون ضریب معنی‌داری برای گویه‌های مربوط به متغیر عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده است.

جدول ۶- ارزیابی میزان اعتقاد به قانون‌گرایی در محیطی‌های روستایی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر
میزان مواجهه با موانع قانونی بر سر راه مشارکت	۲۷/۸	۳۱/۸	۲۶	۷/۲	۷/۲	۲/۳۴	<۰/۰۰۱
میزان رعایت نوبت آبیاری از چشمه و قنات در روستا	۱/۳	۱۳/۱	۲۶/۲	۳۰/۱	۲۹/۳	۳/۷۳	<۰/۰۰۱
جمع	۱۴/۴	۲۲/۳	۲۶/۱	۱۸/۸	۱۸/۴	۳/۰۶	<۰/۰۰۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

فرایند اجرای طرح‌های روستایی

در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی نارسایی‌های وجود دارد که این نارسایی‌ها، موفقیت و آثار اقتصادی و اجتماعی حاصل از آن‌ها را در روند توسعه نواحی روستایی محدود ساخته

است. اجرای طرح‌های در روستاها تلاشی است برای توسعه آن‌ها که بر اساس مصوبات طرح‌های و در صورت اجرای گام به گام آن روستاها می‌توانند از انزوا خارج شده و به صورت یک عضو فعال تولیدی در اقتصاد کشور نقش داشته باشند (شمس‌الدینی، ۱۳۸۷: ۳۹). برای بررسی میزان موفقیت اجرای طرح‌های هادی روستایی شاخص و گویه‌های تعریف شده است که نتایج آن در جدول ۷ ارائه گردیده است.

برای تبیین فرایند اجرای طرح‌های روستایی از چهار زیر متغیر مسکن روستایی، شبکه معابر روستایی، توزیع خدمات و کاربری اراضی و محیط‌زیست روستا کمک گرفته شد که هر کدام از این شاخص‌ها به کمک گویه‌های زیر تعریف گردد:

☞ مسکن روستایی: شامل تأثیر بر مقاوم‌سازی مسکن روستایی، استفاده از مصالح بادوام و استاندارد، بسترسازی برای صدور سند مالکیت، بهبود الگوی ساخت‌وساز روستایی، افزایش تراکم ساختمانی در روستا و رعایت ضوابط و مقررات در ساخت و سازهای روستایی.

☞ شبکه معابر روستا: شامل تسهیل رفت‌وآمد روستاییان، سهولت دسترسی به محل فعالیت، پوشش بافت کالبدی توسط معابر، رعایت ضوابط فنی در طراحی معابر، کیفیت معابر جدیدالاحداث و بهسازی معابر فعلی روستا.

☞ توزیع خدمات و کاربری اراضی: شامل جذب امکانات رفاهی جدید در روستا، انتخاب سمت توسعه مناسب، رعایت ضوابط و مقررات در مورد خدمات پیشنهادی، توزیع مطلوب خدمات رفاهی، کیفیت دسترسی به خدمات، توجه به بافت‌های بارز و ماندگاری جمعیت بر اثر جذب امکانات.

☞ محیط‌زیست روستا: شامل جمع‌آوری و دفن بهداشتی زباله، مکان‌یابی صحیح صنایع سبک روستایی، دفع و هدایت آب‌های سطحی از سطح معابر روستا، گسترش فضای سبز در روستا، توسعه محدود گورستان و تغییر سیمای روستا و زیباسازی محیط.

جدول ۷- میزان توفیق در فرایند اجرای طرح‌های روستایی از نگاه روستاییان

کای اسکور	میانگین وزنی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	تعداد گویه‌ها	شاخص‌ها
<۰/۰۰۱	۳/۳۹	۱۲/۹	۳۳/۷	۳۴/۶	۱۲/۶	۴/۲	۶	مسکن روستایی
<۰/۰۰۱	۳/۴۴	۱۲/۱	۳۷/۶	۳۴/۲	۱۳/۸	۲/۲	۶	شبکه معابر روستایی
<۰/۰۰۱	۳/۲۸	۱۱	۳۳/۱	۳۴	۱۷/۳	۴/۶	۷	توزیع خدمات و کاربری اراضی
<۰/۰۰۱	۳/۴۳	۱۶/۲	۳۱/۸	۳۳/۱	۱۵	۳/۹	۶	محیط‌زیست روستا
<۰/۰۰۱	۳/۳۹	۱۳/۶	۳۴	۳۴	۱۴/۷	۳/۷	۲۵	طرح‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

در بین چهار زیر متغیر (شاخص) اجرای طرح‌های از نظر روستاییان، متغیر شبکه معابر روستایی بیش‌ترین میزان موفقیت را در بعد اجرای طرح با میانگین ۳/۴۴ در محیط روستایی داشته است و در طرف مقابل توزیع خدمات و کاربری اراضی با میانگین ۳/۲۸ توفیق کمتری در مقایسه با سایر عوامل داشته است. بر اساس آزمون کای اسکوتر تیپ پیروسون ضریب معنی‌داری برای گویه‌های مربوط به متغیر فرایند اجرای طرح روستایی در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده است.

میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی

نتایج پژوهش بر اساس جدول ۸ که حاصل نظرخواهی از مدیران روستایی (شوراها و دهیاری‌ها) منطقه‌ی مورد مطالعه، در رابطه با میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی است، نشان می‌دهد که میزان همکاری مردم در زمینه‌ی طرح سنددار کردن املاک روستایی در بالاترین سطح خود با میانگین ۴/۳۳ بوده است که نشان‌دهنده نگاه مردم به انتفاعی است که از این رهگذر نصیب آنان می‌گردد. در مقابل، میزان آشنایی روستاییان با طرح‌های، اهداف و روند اجرای آن در پایین‌ترین سطح، یعنی ۳ قرار دارد، که بیانگر اطلاع‌رسانی بسیار ضعیف در رابطه با طرح‌های‌های، اهداف و روند اجرای آن به جامعه روستایی از سوی سازمان‌های متولی به ویژه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد.

جدول ۸- بررسی میزان مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های‌های روستایی

ردیف	شاخص‌ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر
۱	میزان مشارکت و استقبال از طرح	۰	۰	۵۰	۳۰	۲۰	۳/۷	<۰/۰۰۱
۲	مشکلات اجرای طرح‌های	۲۸/۶	۱۴/۲	۰	۲۸/۶	۲۸/۶	۳/۱۴	<۰/۰۰۱
۳	روند اطلاع‌رسانی به مردم روستا	۱۰	۱۰	۱۰	۵۰	۲۰	۳/۶	<۰/۰۰۱
۴	همکاری مردم در عملیات صدور سند	۰	۰	۰	۶۶/۷	۳۳/۳	۴/۳۳	<۰/۰۰۱
۵	همکاری گروه‌های محلی در طرح	۰	۰	۲۰	۴۰	۴۰	۳/۵۶	<۰/۰۰۱
۶	میزان آگاهی روستاییان از روند طرح	۰	۳۰	۵۰	۱۰	۱۰	۳	<۰/۰۰۱
۷	میزان آشنایی با بنیاد مسکن	۰	۱۰	۴۰	۴۰	۱۰	۳/۵	<۰/۰۰۱
	مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های	۵/۵	۹/۲	۲۴/۳	۳۷/۹	۲۳/۱	۳/۶۲	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

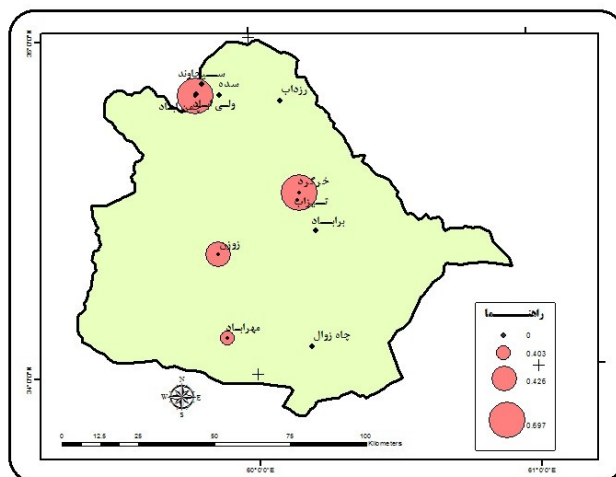
تحلیل فضایی ارتباط بین نگرش فکری - فلسفی مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح‌های روستایی: بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح‌های‌های روستایی رابطه همبستگی مستقیم و نسبتاً خوبی با ضریب ۰/۳۰۳ در سطح معناداری ۹۹ درصد

مشاهده می‌شود و بیانگر تأثیر نسبتاً قابل ملاحظه آن بر فرایند اجرای طرح‌های هادی می‌باشد. بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان و مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیمی با ضریب $0/112$ در سطح معناداری ۹۵ درصد برقرار است و در طرف دیگر بین مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیم و نسبتاً ضعیفی با ضریب $0/16$ در سطح معناداری ۹۰ درصد برقرار است.

جدول ۹- بررسی ارتباط بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان و اجرای طرح هادی

نام روستا	مقدار ضریب همبستگی	مقدار احتمال آزمون	نتیجه آزمون	تحلیل
سده	$-0/138$	$0/396$	پذیرش فرضیه صفر	-
چمن‌آباد	$0/697$	$0/000$	رد فرضیه صفر آزمون	ارتباط معنی‌دار است
رزداب	$0/068$	$0/79$	پذیرش فرضیه صفر	-
چاه‌زول	$0/046$	$0/893$	پذیرش فرضیه صفر	-
مهرآباد	$0/403$	$0/043$	رد فرضیه صفر آزمون	ارتباط معنی‌دار است
تیزآب	$0/363$	$0/223$	پذیرش فرضیه صفر	-
خرگرد	$0/697$	$0/001$	رد فرضیه صفر آزمون	ارتباط معنی‌دار است
زوزن	$0/426$	$0/034$	رد فرضیه صفر آزمون	ارتباط معنی‌دار است
سیجاوند	$0/037$	$0/904$	پذیرش فرضیه صفر	-
بُرا‌آباد	$0/229$	$0/145$	پذیرش فرضیه صفر	-
جمع	$0/303$	$0/001$	رد فرضیه صفر آزمون	ارتباط معنی‌دار است

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱.

شکل ۳- توزیع فضایی ارتباط بین نگرش فکری، فلسفی و اجرای طرح هادی روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

از یافته‌های جدول ۹ می‌توان نتیجه گرفت که بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح‌های هادی در روستاهای چمن‌آباد- ولی‌آباد، مهرآباد، خرگرد و زوزن ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همبستگی مورد اشاره در این روستاها مستقیم است، بدین معنا که با افزایش و تغییرات نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان، میزان توفیق در فرایند اجرای طرح‌های روستایی در این روستاها افزایش می‌یابد. در تبیین نتایج به‌دست آمده، می‌توان اشاره نمود که روستاهای یادشده به دلیل ارتباط بیشتری که با نواحی شهری پیرامون و سایر نقاط داشته‌اند، از نظری نگرش فکری و فلسفی آمادگی بیشتری برای مشارکت پیدا نموده‌اند.

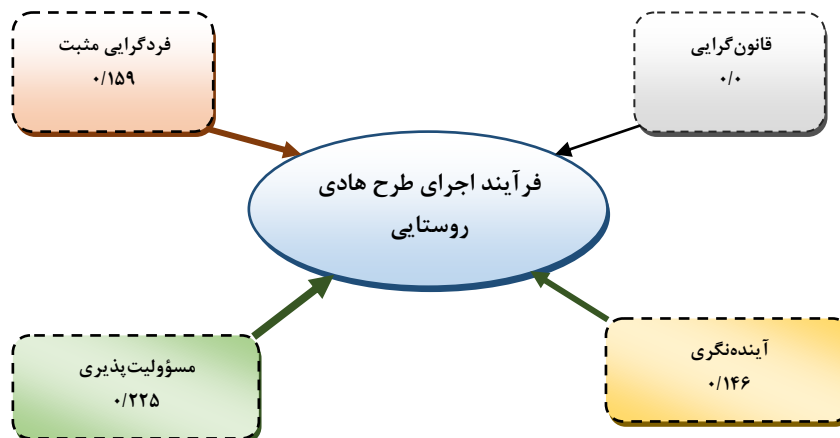
بررسی تأثیر نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی: برای بررسی میزان تأثیرگذاری نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی از دیدگاه روستاییان از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. بر اساس مقدار ضریب تعیین ۰/۱۸۱ مشخص می‌شود که رگرسیون خطی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته حدود ۱۸/۱٪ از کل تغییرات را توجیه می‌کند. سطح معناداری در آزمون رگرسیون برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم معنی‌داری مدل رگرسیون را با اطمینان ۹۹٪ رد می‌کنیم، در نتیجه، مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۱۰- بررسی اثرگذاری نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	ضریب استاندارد (بتا)	ضریب متغیر	متغیرهای مستقل
در مدل معنی‌دار است	<۰/۰۰۱	۱۰/۸۶۴	-	۲/۲۴۴	مقدار ثابت*
در مدل معنی‌دار است	۰/۲۳	۲/۲۹۱	۰/۱۵۹	۰/۱۳۱	فردگرایی مثبت
در مدل معنی‌دار است	۰/۰۰۴	۲/۹۵۱	۰/۲۲۵	۰/۱۴۱	مسئولیت‌پذیری
در مدل معنی‌دار است	۰/۰۴۷	۱/۹۱۳	۰/۱۴۶	۰/۰۹۲	آینده‌نگری
در مدل معنی‌دار نیست	۰/۶۱۷	-۰/۵	-۰/۰۳۵	-۰/۰۲	قانون‌گرایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱؛ *متغیر وابسته: اجرای طرح‌های روستایی

در جدول ۱۰ برای هر یک از پارامترهای مدل رگرسیون، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار برآورد پارامترها، برآورد پارامترهای مدل رگرسیون استاندارد شده، آماره t آزمون و سطح معنی‌داری برآورد پارامترها گزارش شده است. بنابراین، فقط برای متغیر قانون‌گرایی مقدار P بیشتر از ۰/۰۵ و در مدل معنی‌دار نیست. در نتیجه، مدل رگرسیونی به صورت زیر در می‌آید:

شکل ۴- اهمیت نسبی نگرش فکری و فلسفی تأثیرگذار بر اجرای طرح‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

در ادامه با توجه به شاخص مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های، روستاها به دو گروه با میزان مشارکت کم و زیاد دسته‌بندی شدند و بر این اساس سطح معناداری در گروه با مشارکت کم بالاتر از ۰/۰۵ بوده است بنابراین، مدل رگرسیون چند متغیره معنادار نخواهد بود. اما در رابطه با گروه روستاهای با مشارکت زیاد، با توجه به مقدار P و ضریب تعیین ۰/۳۳۴، متغیرهای مستقل حدود ۳۳/۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید. به منظور بررسی مستقل بودن باقی‌مانده‌ها از آماره دوربین واتسن استفاده می‌شود که اگر مقدار آن بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد نشان‌دهنده مستقل بودن باقی‌مانده‌ها است که مقدار آن در گروه با مشارکت کم و زیاد به ترتیب برابر ۲/۱۰۸ است، لذا باقی‌مانده‌ها مستقل از یکدیگر می‌باشند. با توجه به یافته‌های تحقیق، در مدل روستاهای با مشارکت زیاد در سطح معنی‌دار عرض از مبدا، قانون‌گرایی بیشتر از ۰/۰۵ بوده است، در نتیجه سایر متغیرها در مدل معنی‌دار می‌باشند و مدل رگرسیونی به صورت زیر قابل ارائه خواهد بود:

$$\text{فردگرایی مثبت} \times ۰/۱۰۹ + \text{آینده‌نگری} \times ۰/۲۰۵ + \text{مسئولیت‌پذیری} \times ۰/۴۰۸ + ۱/۸۲۱ = \text{اجرای طرح‌های}$$

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق حاضر همسو با تحقیقات قبلی مانند وثوقی (۱۳۶۷)، رهنما (۱۳۷۴)، شارع‌پور (۱۳۷۲) و سرتیپی‌پور (۱۳۸۲) نشان می‌دهد که در کل میزان مشارکت روستاییان در فرایند انجام طرح‌های هادی روستایی به دلیل تفکر تصدی‌گری دولت در پروژه‌های عمرانی پایین ارزیابی می‌شود.

علاوه بر آن، با عنایت به نتایج تحقیقات پژوهشگرانی مانند محمودیان (۱۳۷۱)، عفتی (۱۳۷۱)، کوثری (۱۳۷۴)، حسن‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰)، رضایی و همکاران (۱۳۹۱) و شریفی و همکاران (۱۳۸۹) که وابستگی به دولت را در مشارکت پایین روستاییان در فرایند انجام پروژه‌های عمرانی مؤثر می‌دانند، زیرا بر اساس این تفکر، دولت در فرایند انجام پروژه‌های عمرانی و به ویژه طرح‌های در پی مشارکت ابزاری است تا مشارکت خود انگیخته. در این تحقیق، نیز اعتقاد به قانون‌گرایی در بین مؤلفه‌های تحقیق پایین‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده و در مدل اثرگذاری نیز فاقد تأثیر مستقیم بر فرایند انجام طرح‌های هادی است.

در جمع‌بندی نهایی و در پاسخ به سؤال تحقیق و برای بررسی رابطه بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان و میزان موفقیت در فرایند اجرای طرح‌های روستایی بر اساس داده‌های حاصل از نظرسنجی از آنان، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. بنابراین، نتایج آزمون نشان می‌دهد در مجموع ارتباط نسبتاً قابل‌ملاحظه‌ای با ضریب $0/303$ بین میزان نگرش فکری و فلسفی مؤثر مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه وجود دارد. با بررسی میزان تأثیرگذاری نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در میزان موفقیت در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه پیش‌بینی می‌شود؛ متغیر نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان دارای تأثیر مثبتی بر روی میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های روستایی خواهد بود و در بین شاخص‌های آن، نقش تشکل‌های مردم‌نهاد با اثرگذاری $18/1$ درصد بیش‌ترین تغییرات متغیر وابسته را توجیه می‌نماید. با توجه به میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی از نگاه دهیاران، پس از گروه‌بندی روستاییان به دو گروه با مشارکت کم و زیاد، تفاوت معناداری در میزان اثرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان مشاهده گردید، به نحوی که در گروه روستاهای با مشارکت پایین، مدل رگرسیونی با توجه به سطح معناداری، قابل‌قبول نبوده است، اما در گروه روستاهای با مشارکت زیاد فقط متغیر قانون‌گرایی معنادار نبوده و در مجموع متغیرهای مستقل بیش از $33/4$ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید و در متغیر مسئولیت‌پذیری حدود $40/8$ درصد بر فرایند اجرای طرح‌های روستایی تأثیر خواهد گذاشت. در نهایت، می‌توان گفت که نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت در میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه تأثیر نسبتاً قابل‌توجهی داشته است و فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد.

ارائه پیشنهادات

مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی جهت بهبود و افزایش مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی و دستیابی به توفیق بیشتر در این زمینه، عبارت‌اند از:

- ▶ برگزاری کارگاه‌های آموزشی، در زمینه آشنایی با فرایند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی روستایی و نحوه مشارکت روستاییان در آن، تا روستاییان بتوانند با سطح آگاهی و اطلاعات مناسب به شکلی مستمر و پایدار در این طرح‌ها مشارکت داشته باشند.
- ▶ ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی در جهت تسهیل و افزایش مشارکت عمومی روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی در سطح نواحی روستایی که می‌تواند ظرفیت ماندگاری جمعیت روستایی را ارتقا دهد.
- ▶ با توجه به ضعف عملکرد نهادهای موجود در منطقه همانند شوراهای دهیاری‌ها و شوراهای حل اختلاف، ترغیب و تشویق افراد بانفوذ و معتمد محلی رفع مشکلات و پیشبرد امور ثمربخش خواهد بود. زیرا هر چه افراد بانفوذ در نهادهای مردمی همانند شوراهای عضویت داشته باشند می‌توانند رابطه اعضای نهاد را هم با مردم و هم با دولت به طور مناسب برقرار سازند.
- ▶ ایجاد گروه‌های پیشرو در زمینه‌های گوناگون مرتبط با طرح‌های هادی برای آگاه‌سازی مردم از طریق آموزش توأم با تجربه و تشکیل جلسات اطلاع‌رسانی توسط سازمان‌های مختلف در روستاها و انتقال تجربیات سایر مناطق کشور به روستائیان.
- ▶ افزایش آگاهی مردم در ارتباط با حقوق مدنی و شهروندی جهت کاهش و تهدید قدرت دولت در خصوص دخالت در امور نهادها و تشکل‌های مردمی و دفاع از حقوق شهروندی در برابر جبر قدرت فرا فردی.
- ▶ اجرای طرح‌های روستا در بافت فیزیکی آن به طور مستقیم با زندگی و معیشت روستاییان ارتباط دارد، بنابراین همراهی اهالی روستا و مشارکت آن‌ها در فرآیند اجرای طرح از اهمیت بالایی برخوردار است. عمده‌ترین مواردی که در خصوص بالا بردن میزان مشارکت اهالی در اجرای طرح‌های هادی توسط دهیار و مدیریت روستایی می‌تواند انجام شود، عبارت‌اند از:
 - الف/ آشنایی و شناخت جوانب مختلف طرح‌های هادی و میزان تأثیر آن در بافت روستا
 - ب/ شناخت تأثیرات اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح‌های هادی در زندگی روستاییان
 - ج/ شناخت و بررسی اولویت‌بندی‌های انجام‌شده برای اجرای پروژه‌های طرح‌های هادی و مطابقت آن‌ها با موقعیت و وضعیت روستا
 - د/ انجام هماهنگی و اقدامات لازم برای جمع‌آوری خود یاری اهالی روستا در جهت کمک به اجرای طرح‌های هادی (شامل کمک‌های نقدی، نیروی انسانی، کمک‌های فنی و...).
 - ه/ شناسایی و در اختیار گذاشتن زمین‌های مناسب جهت کاربری‌های عمومی طرح در زمان تهیه طرح و اجرایی کردن آن‌ها در هنگام اجرای طرح‌های هادی (بر مبنای وظیفه‌مندی خاص در این زمینه)
 - و/ ایجاد بسترهای اجتماعی مورد نیاز برای بالا بردن میزان مشارکت مردم و همکاری آن‌ها در زمینه اصلاح و تعریض معابر و بازگشایی‌های مورد نیاز مطابق طرح‌های

منابع

- ۱- آرایش. باقر، حسینی. فرج‌اله. ۱۳۸۹. تحلیل رگرسیونی عوامل موثر بر مشارکت مردم در حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری منابع طبیعی تجدید شونده از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی استان ایلام، مجله اقتصاد و توسعه کشاورزی، سال ۲۴، شماره ۱، صفحات ۶۲-۴۹.
- ۲- آمار، تیمور، و صمیمی شارمی، رضا. ۱۳۸۸. ارزشیابی کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، صفحات ۵۵-۴۴.
- ۳- ارتیاعی، فاطمه، چیدری، محمد. و جعفری، محمد. ۱۳۹۰. عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه‌ی توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان کرمانشاه)، مجله پژوهش‌های روستایی، سال ۲، شماره ۳، صفحات ۸۴-۵۷.
- ۴- ازکیا. مصطفی. و غفاری، غلام‌رضا. ۱۳۸۳. توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی.
- ۵- استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۱. آخرین وضعیت تقسیمات کشوری شهرستان خواف، مشهد: استانداری خراسان رضوی.
- ۶- اسکات. آلن. ۱۳۸۸. درآمدی بر فهم جامعه‌ی مدرن: اشکال سیاسی و اقتصادی مدرنیته: فرهنگ سیاسی و جنبش‌های اجتماعی، ترجمه رامین کریمیان، تهران: نشر آگه.
- ۷- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خواف، ۱۳۹۱. وضعیت طرح‌های هادی روستایی در شهرستان، خواف: روابط عمومی بنیاد مسکن.
- ۸- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹. دستاوردهای پژوهش و فناوری بنیاد مسکن و شرکت‌های تابعه، تهران: روابط عمومی بنیاد مسکن.
- ۹- تقیلو، علی‌اکبر، خسروبیگی، رضا. و خدایی، یوسف. ۱۳۸۸. ارزیابی اثرات طرح‌های هادی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، نمونه‌ی موردی: شهرستان کمیجان، تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا.
- ۱۰- حاجی‌هاشمی، سعید. ۱۳۸۷. توسعه و توسعه نیافتگی؛ روش تفکر و عقلانیت در توسعه، اصفهان: چاپ نشاط.
- ۱۱- حسن‌نژاد، مریم، کهنسال، محمدرضا. و قربانی، محمد. ۱۳۹۰. عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در خراسان جنوبی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، صفحات ۹۱-۷۳.
- ۱۲- حق‌پنا، مریم. و دهقانی، مرجان. ۱۳۸۸. بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا.
- ۱۳- دارابی، حسن، ۱۳۸۸. نقش مشارکت در طراحی محیط روستایی، مجله محیط شناسی، سال ۳۵، شماره ۵۲، صفحات ۱۲۴-۱۱۱.

- ۱۴- دانش مهر، حسین و احمد رش. رشید. ۱۳۸۸. بررسی نگرش اجتماعی روستائیان نسبت به مشارکت اجتماعی، مجله توسعه روستایی، دوره اول، شماره یک. صفحات ۱۵۶-۱۲۹.
- ۱۵- دواس، دی.ا. ۱۳۸۹. پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نابیی. چاپ هشتم. تهران: نشرنی.
- ۱۶- رضایی، روح‌اله، ودادی، الهام. و مهردوست، خدیجه. ۱۳۹۱. بررسی عوامل تأثیرگذار بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آب‌خیزداری حوزه آبخیز خمارک (مطالعه موردی: روستای ده جلال)، مجله پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۱، صفحات ۲۲۱-۱۹۹.
- ۱۷- رضوانی، محمدرضا. ۱۳۹۰. برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ چهارم، تهران: نشر قومس.
- ۱۸- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی، صادقلو، طاهره. و سجاسی‌قیداری، حمداله. ۱۳۸۹. تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت مشارکتی سیل در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای سیل‌زده حوزه گرگانرود استان گلستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۲، صفحات ۲۶-۱.
- ۱۹- رهنما، محمدرحیم. ۱۳۷۵. ارزیابی طرح‌های بهسازی روستایی در خراسان، مشهد: جهاد سازندگی استان خراسان.
- ۲۰- ژیرو، کلود. ۱۳۸۴. تاریخ جامعه‌شناسی، ترجمه گیتی خردپسند، تهران: انتشارات موسسه پژوهشی نگاه معاصر.
- ۲۱- سرتیپی‌پور، محسن. ۱۳۸۷. دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، تهران: سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌های کشور.
- ۲۲- سرتیپی‌پور، محسن. ۱۳۸۲. ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ۲۳- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس. و حجازی، الهه. ۱۳۹۰. روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
- ۲۴- شارع‌پور، محمود. ۱۳۷۲. بازتاب اقتصادی- اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در روستاهای استان آذربایجان شرقی، ماهنامه جهاد، سال دوازدهم و سیزدهم، شماره ۱۵۷، ۱۶۴ و ۱۶۵.
- ۲۵- شریفی، امید، غلامرضایی، سعید، و رضایی، روح‌اله. ۱۳۸۹. بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آب‌خیزداری منطقه جیرفت، مجله علوم و مهندسی آب‌خیزداری ایران، سال ۴، شماره ۱۲، صفحات ۹-۱.
- ۲۶- شمس‌الدینی، علی. ۱۳۸۷. آثار اجرای طرح‌های در کاهش مهاجرت‌های روستایی؛ مورد مطالعه: روستای فهلیمان- شهرستان ممسنی، فصلنامه مسکن و انقلاب، شماره ۱۲۱.
- ۲۷- شمشاد، معصومه. و ملک‌محمدی، ایرج. ۱۳۸۶. نقش مشارکت مردم در طرح‌های آب‌خیزداری، تهران: مجموعه مقالات چهارمین همایش ملی علوم و مهندسی آب‌خیزداری ایران (مدیریت حوزه‌های آبخیز)، صفحات ۱۱۹-۱۱۱.
- ۲۸- شهبازی، اسماعیل. ۱۳۸۹. درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۹- صباغ‌پور، علی‌اصغر، ۱۳۸۷. منافع فردی و منافع جمعی، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۳۰- طالب، مهدی. و نجفی‌اصل، زهره. ۱۳۸۹. آموزه‌هایی از روند مشارکت روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۱، صفحات ۴۸-۲۷.
- ۳۱- عزیزپور، فرهاد، خلیلی، احمد، محسن‌زاده، آرمین. و حسینی‌حاصل، صدیقه. ۱۳۹۰. تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح‌های هادی روستایی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۶: ۸۴-۷۱.

- ۳۲- عفتی، محمد. ۱۳۷۱. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۳۳- عنابستانی، علی‌اکبر. ۱۳۸۸. ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا.
- ۳۴- غنی نژاد، موسی. ۱۳۸۲. تجددطلبی و توسعه در ایران معاصر، تهران: نشر مرکز.
- ۳۵- قاسمی، محمدعلی. ۱۳۸۴. بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۸، شماره ۴، صفحات ۱۱۲-۷۹.
- ۳۶- کریمی‌زاده، کیوان، غفاری، گل‌اله. و یونس‌زاده جلیلی، سهیلا. ۱۳۸۷. نقش مشارکت‌های مردمی در طرح‌های آبخیزداری و حوزه‌های آبریز، گرگان: مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی بحران آب، صص ۴۹-۴۱.
- ۳۷- کوثری، مسعود. ۱۳۷۴. بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ۳۸- کیوانلو، علی‌اکبر. ۱۳۷۶. توسعه منطقه‌ای و ضرورت اجرای طرح‌های هادی روستایی، فصلنامه مسکن و انقلاب. شماره ۱۲.
- ۳۹- گل‌شیری اصفهانی، زهرا، خادمی، حسین، صدیق، رضا، تازه. مهدی. ۱۳۸۸. تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۴۵، صفحات ۱۶۷-۱۴۷.
- ۴۰- محمدی یگانه، بهروز، نباتی، عباس. و چراغی، مهدی. ۱۳۹۱. تبیین اثرات اجرای طرح‌های بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی- شهرستان بیجار)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صفحات ۱۱۲-۹۹.
- ۴۱- محمدی، مجید. ۱۳۷۶. جامعه مدنی به منزله یک روش، تهران: نشر قطره.
- ۴۲- محمودیان، حسین. ۱۳۷۱. بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- ۴۳- مرکز آمار ایران. ۱۳۹۱. شناسنامه آبادی‌های کشور، شهرستان خواف در سال ۱۳۹۰، تهران: مرکز آمار ایران.
- ۴۴- مظفر، فرهنگ، حسینی، سیدباقر، سلیمانی، محمد، ترکشوند، عباس. و سرمدی، علی‌اکبر. ۱۳۸۷. ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر محیط‌زیست روستاهای ایران، مجله علوم محیطی، سال ۵، شماره ۳، صفحات ۱۱-۳۲.
- ۴۵- نصیری، اسماعیل. ۱۳۸۸. ارزیابی اثربخشی طرح‌های روستایی سکونتگاه‌های روستایی، تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا.
- ۴۶- وایت، استیون. ۱۳۸۰. خرد، عقلانیت و نوگرایی، ترجمه محمد حریری اکبری، تهران: نشر قطره.
- ۴۷- وثوقی، منصور. ۱۳۶۷. گزارش بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در استان همدان، تهران: وزارت جهاد سازندگی.

48. Ahlerup, P., Olsson, O. and Yanagizawa, D. 2008. Social capital vs institutions in the growth process, *European Journal of Political Economy*, doi: 10.1016/j.ejpoleco.09.008.
49. Borrini, G. 1999. "Collaborative management of protected areas". *Journal of Environmental Planning and Management*, 47(3):92-103.
50. Lowe, P., Ray, C., Ward, N., Wood, D., and Woodward, R. 1991. *Participation in Rural Development: A review of European experience*. Centre for Rural Economy Working paper series. Volume 34. European foundation for the improvement of living and working condition.
51. Meinen-Dick, R., DiGregorio, M., and McCarthy, N. 2004. Methods for studying collective action in rural development. *Agricultural systems*, 82(3):197-214.
52. Özerol, G., and Newig, J. 2008. "Evaluating the Success of Public Participation in Water Resources Management: Five Key Components". *Journal of Water Policy*, 10, 639-65.
53. Reddy, R.P. 1973. "Who participates in voluntary action?" *Journal of Extension*, 3(5): 84-95.
54. Reed, M.S. 2008. Stakeholder Participation for Environmental Management: a Literature Review". *Biological Conservation*, 141: 2417-2431.
55. Sato, H., Akabayashi, A., and Kai, I. 2006. "Public, experts, and acceptance of advanced medical technologies: the case of organ transplant and gene therapy in Japan". *Health Care Analysis*, 14(4): 203-214.
56. Seetharam, M. 1990. *Citizen Participation in Rural Development*. New Delhi: Ashok Kumar Mittal.
57. Stefano, L. 2010. "Facing the Water Framework Directive Challenges: A Baseline of Stakeholder Participation in the European Union". *Journal of Environmental Management*, 91:1332-1340.

